

***Reinhard Wolf: Partnerschaft oder Rivalität.
Sicheheitsbeziehungen zwischen Sigermächten.***

1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2001, 296 stran, ISBN 3-7890-7516-7 (signatura knihovny ÚMV 49 501).

Reinhard Wolf se pokusil na necelých tři sta stranách textu najít odpověď na některé základní otázky, týkající se dění na mezinárodněpolitické scéně hlavně dvacátého století. Přitom se zaměřil na státy s velmocenskými ambicemi. Na jakém základě tyto státy uzavírají mezinárodní koalice? Proti komu a s kým? Mají takové koalice perspektivu dlouhodobější funkční existence? Může se vztah vítěz – poražený zakonzervovat nastálo? Lze proti nějakému národnímu státu vytvořit trvalejší bezpečnostní koalici? Jak se taková koalice vyvíjí poté, kdy byl společný nepřítel poražen?¹ To jsou jen některé z otázek, jimiž se autor zabýval a na něž ani zdaleka nemohl poskytnout všechny odpovědi.

Partnerství nebo rivalita? Tento stěžejní dotaz nejenže označuje titul Wolfovy knihy, ale vine se všemi jejími kapitolami, aniž může dospět k jednoznačnému rozuzlení. Autor nejprve v obecné rovině tří základních teoretických koncepcí (škol realistické, institucionální a liberální)² seznamuje čtenáře se stručně shrnutým přehledem nejdůležitějších paradigmat ohledně partnerství a rivality v mezinárodních vztazích. Od skeptického pohledu na mezinárodní vztahy jako na vztahy neinstitucionalizovatelné až anarchické, bez centra řízení a společně přijatých a uznávaných norem se dostává k teoriím, které upozorňují na to, že koalice států nemusejí skončit vzájemnou rivalitou. Je však zapotřebí institucionalizace jejich vzájemných vztahů na podobné ideologické a ekonomické platformě.

Největší část textu recenzované knihy je věnována rozboru tří mocenských paktů, jež vznikly na principu *obranné politiky* proti společnému nepříteli. U všech případů se autor věnuje nejprve popisu událostí od vzniku až k rozpadu obranných koalic. Ve druhé fázi se pak snaží analyzovat, jaké mezinárodní instituce držely tyto koalice pohromadě, čím si byli jejich členové ekonomicky i ideologicky podobní a co vedlo k neudržitelnosti těchto koalic.

Kooperace a střety mocenských struktur – protinapoleonskou koalici v první polovině devatenáctého století, usilování o spolupráci USA, Velké Británie a Japonska po skončení první světové války a po rozpoutání studenovělečného konfliktu, jež polarizoval dočasné spojení protihitlerovské koalice – si autor nevybral náhodou. Zvolil si vlastně modelové situace, na nichž chtěl ověřit paradigmat teorií partnerství a rivality mezi světovými velmocemi, uvedenými v úvodu svého textu. K rozboru si vzal tři významné epochy, které nastaly v rozmezí 100–150 let.

Partnerství států protinapoleonské koalice se velmi blíží realistickému modelovému pojetí mezinárodních vztahů. Z hlediska mezinárodního práva byla tato doba relativně chaotická až anarchická, bez výraznější role mezinárodních institucí. Partnerství bylo účelové, mělo zbrzdit Francii v jejím ekonomickém i sociálním rozvoji a trvaleji ji oslabit mocensky. O to se pokoušely státy s odlišnou ideologií, s odlišným ekonomickým a sociálním systémem, s odlišnou úrovní vnitropolitické stability.³ Ekonomickou i sociální vyspělostí měla Velká Británie rozhodně blíže k Francii než v té době k zaostalému Rakousku a Rusku či k progresivnímu, ale stále nekonkurenceschopnému Prusku. Z hodnocení zahraničněpolitických cílů uvedených zemí je dále patrné, proč dlouhodobější partnerství čtyř z nich proti pátému bylo neudržitelné. Kromě rozdílných ideologií měly tyto státy navzájem si konkurující zahraničněpolitické ambice. Rakousko ztrácelo svůj vliv v Evropě a nemohlo být pro Velkou Británii v její koloniální politice vážnějším soupeřem. Také Prusko nemohlo s ní držet krok, ale bylo jen otázkou času, kdy vznikne ekonomicky silné Německo s potřebou koloniální politiky. Rusko se sice s Velkou Británií do přímého střetu o kolonie pustit nemohlo, svou strategickou polohou jí však mohlo znepříjemňovat ovládnutí některých asijských, z hlediska geopolitiky strategických oblastí, což také činilo.

Na stránce 261 svého textu autor uvádí schéma, znázorňující, jaké mezinárodní vztahy vedou k partnerství a jaké k rivalitě. Společné cíle a společná ideologie jsou předpoklady k partnerství, výrazná nesourodost cílů, značné ideologické rozpory a nízký stupeň vzájemné ekonomické i politické provázanosti vedou k rivalitě. Tento dualismus (partnerství – rivalita) autor doplňuje třetí možností (v textu označenou otazníkem), a to takovou, kdy společné cíle jsou nejasné, určité ideologické rozpory jsou patrné a zároveň ekonomická i politická propojenost daných států není natolik pevná, aby vedla k partnerství, ani natolik zanedbatelná, aby vyústila ve zjevnou rivalitu. Lze společné cíle považovat za stejné cíle? V případě protinapoleonské koalice rozhodně nikoli. Kromě Velké Británie měly koloniální expanzi víceméně v programu i Rusko a Prusko, což nevedlo ke spolupráci, ale ke konfliktům.

Recenzovaná publikace je mj. přínosná svým pohledem na proces globalizace v oblasti mezinárodních vztahů. Od počátku 19. století se změnilo mnohé. Čím dál více se v mezinárodních vztazích začaly uplatňovat mezinárodní instituce, národní státy jsou čím dál více ekonomicky propojené. S postupem času je zřejmé, že účelové koalice několika národních států proti jinému národnímu státu nemají šanci na udržení, mnohem odolnější jsou partnerství podložená ekonomicky.

Z hlediska rostoucího významu mezinárodních institucí si R. Wolf možná mohl všimnout pokusu o vznik silné Společnosti národů i toho, proč tento projekt zklamal a v čem se poučila pozdější OSN. To by však vyžadovalo samostatnou studii. Autor zůstal ve svých cílech strážlivější, pokusil se z hlediska vývoje a analýzy popsat tři historické mezníky partnerských a konfliktních vztahů novodobých mocností, což také realizoval. V kontextu s jeho analýzou vzniku studenoválečného soupeření USA a SSSR (tyto státy spolu dočasně kooperovaly v koalici proti hitlerovskému Německu) by mohl být zajímavý rozbor institucionalizované Severoatlantické aliance i to, do jaké míry byla tato organizace účelovým sdružením národních států proti jinému národnímu státu a na jakých základech stojí dnes.

Po skončení první světové války se na Dálném východě jako mocenský subjekt profilovalo Japonsko, z dnešního pohledu přebírá tuto roli Čína. Autor se v závěru své knihy věnuje právě pravděpodobnému vývoji vztahů USA a Číny.⁴ Zamýšlí se nad možnostmi predikce budoucího vývoje mezinárodních vztahů.⁵ Na rozdíl od Churchillova stanoviska (politický vývoj se nedá předvídat) se R. Wolf domnívá, že zejména liberální teorie mezinárodních vztahů je schopna poskytnout přinejmenším hrubé rysy budoucího světového politického vývoje. Sám se pokusil načrtnout určitý budoucí vývoj vztahů mezi světovými mocnostmi. Doslova tvrdí, že partnerství a společná bezpečnostní politika USA, Evropy a Japonska budou trvat tak dlouho, dokud si tyto země podrží svůj demokratický charakter.⁶ Sám nepředpokládá, že by tento *demokratický charakter* mohl být v blízké budoucnosti něčím narušen.⁷

Význam procesu globalizace pro trvalejší partnerství světových mocností Reinhard Wolf spatřuje v propojenosti ekonomických i politických zájmů velkých národních a nadnárodních společností. Pravděpodobnost vzniku konfliktu pak dává do souvislosti se situací, kdyby proces globalizace vedl k politické marginalizaci ekonomických elit té které sociálně a ekonomicky rozvinuté země (a u jiných nikoli).

Možná by neškodilo, kdyby autor věnoval větší prostor otázce budoucího demokratického vývoje v USA, v Evropě či v Japonsku. Např. mohl analyzovat trendy (dočasné i trvalejší) v dostupnosti *práva na spravedlivý proces pro kohokoli* či *práva kohokoli na soukromé vlastnictví*. Samozřejmě velmi závisí na definici pojmů, na stanovení jakéhosi ideálního modelu, jenž má být konfrontován s realitou, a na způsobu zjišťování dat. Dotkl-li se již R. Wolf problematiky vývoje a možného dočasného zániku demokratických zřízení, stály by za zmínku např. studie R. Dahla či R. Arona.

Jak bylo již výše uvedeno, autor se též zabýval možným vývojem v čínsko-amerických vztazích. Vycházel z toho, že oba státy v období studenoválečného soupeření spojovala

obava ze *společného nepřítele* – ze Sovětského svazu. USA během tohoto soupeření relativně hodně využívaly neformálních účelových koalic proti konkrétním státům. Např. lze uvést podporu právě Číny či Kambodži proti tehdejšímu SSSR či Vietnamu. Po pádu SSSR se tedy nabízí otázka, jaké společné zájmy mohou zabránit konfliktu plynoucímu z bipolarity mezi USA a Čínou. Nelze opomenout již nastartovaný demokratizační proces v Číně (patrný především v ekonomické sféře), jehož potvrzením je snaha čínských představitelů zapojovat zemi do nejrůznějších mezinárodních organizací a institucí (dokladem této skutečnosti je vstup Číny do Světové obchodní organizace /WTO/). Od toho, do jaké míry budou zájmy USA a Číny stejné, ale protichůdné (soupeření o totéž) a nakolik budou jejich cíle společné (sdílení a dodržování týchž hodnot, které nevedou k soupeření o zisk), se bude nejspíše odvíjet kvalita čínsko-amerických vztahů. To se ovšem netýká jen Číny či USA, ale všech zemí světa s mocenskými ambicemi.

Wolfovy postřehy jsou zajímavé jak pro studenty společenských oborů, tak i pro politology a především pro všechny, kdo prosazují konkrétní politické cíle (pro politiky). V případě překladu do češtiny a jistého zkrácení a zjednodušení textu se nabízí zpestření výuky dějepisu a společenských věd na středních školách.

Text Reinharda Wolfa (podpořený rozsáhlou tematickou literaturou) je velmi podnětným a v současné době též velmi aktuálním. Ukazuje se, že žádnou z hypotéz významných koncepcí mezinárodních vztahů stále nelze zcela zavrhnout či preferovat. Soudobá velmoc USA nadále využívá mj. účelových koalic proti konkrétním státům, aby se tyto koalice rozpadaly a tvořily podle momentálních zahraničněpolitických cílů Spojených států, což může poškozovat i z jejich hlediska významnou mezinárodní instituci – OSN –, která je založena na základě dodržování a šíření obecně platných demokratických principů a která je současně neúčinnou organizací. Může se v budoucnu opět vytratit úloha mezinárodních institucí v mezinárodních vztazích? Reinhard Wolf poskytl jeden z mnoha příspěvků, s nimiž je při odpovídání na podobné otázky nutné počítat.

Marek Řezanka

¹ Viz Wolf, Reinhard: *Partnerschaft oder Rivalität. Sicherheitsbeziehungen zwischen Siegermächten*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2001, s. 9.

² Viz tamtéž, s. 22–69.

³ Viz tamtéž, s. 96–97 a 123–124.

⁴ Viz tamtéž, s. 258–268.

⁵ Viz tamtéž, s. 258.

⁶ Viz tamtéž, s. 260.

⁷ Viz tamtéž, s. 262.